

a Grendel-akta

A SZLOVÁK GREDEL 1.

Ardamica Ferenc már Grendel első könyvéről, az 1979-es *Hütlenekről* írt, Palócföld-beli recenziójában úgy vélte, sokkal, hogy az „nem mentes a mai szlovák gondolati próza hatásától sem”. A szlovák olvasók egyébként első ízben már 1976-ban, a fiatal szlovákiai magyar prózaírók *Biliard na pamät niekoľkých hrdinov* (Biliárd néhány hős emlékére) című, szlovák nyelvű antológiájában találkozhattak a nevével, melyben két novellájával, a Karol Wlachovský fordította *Légszomjjal* és *Mire lehullik a hóval* szerepelt. Ehhez kapcsolódó érdekesség, hogy nemzedéke bemutatkozó antológiájában, az 1972-es *Fekete szélben* még hiába keressük a nevét, ami azt is jelenti, hogy miután első könyve, a *Hütlenek* csupán 1979-es keletű, könyv alakban Grendel – íme, egy újabb érdekesség – előbb jelent meg szlovákul, mint magyarul. Mire pedig 1985-ben az *Éleslövészetről*, a *Galeriből* és az *Áttételekből* álló, Magyarországon is nagy visszhangot keltett szabálytalan regénytrilógiájának harmadik darabja is megjelent, annak *Odtienené oblomky* című, s szinte azzal egyidejű együttes szlovák kiadása még ugyanazon év végén napvilágot látott, úgy, hogy annak fordítója, aki ez esetben is Karol Wlachovský volt, az *Áttételeken* egyenesen kéziratból dolgozott. Ráadásul a könyvre a szlovák kritika és irodalmi élet is azonnal felfigyelt, amelyért fordítója a rákövetkező évben megkapta a legjobb műfordításért járó szlovák Ján Hollý-díjat, az író pedig az egyik legrangosabb szlovák irodalmi elismeréssel, a Szlovák Írószövetség Díjával jutalmazták. És itt megint csak megjegyzendő, hogy ez volt írónk legelső irodalmi méltánylása, mely nemcsak az alaposan megkésett Madách-díját, hanem a magyarországi kitüntetéseit is megelőzte. Amikor pedig az Irodalmi Szemle 1986. júniusi ankétjában néhány szlovák író megkérdeztek a csehszlovákiai magyar irodalomról, nemzedéke egyik kiugró tehetsége, Ivan Hudec egyenesen úgy nyilatkozott, hogy Grendel immár „nem csupán a szlovákiai magyar prózáé, mert ez az író már Európáé”, aki nélkül az ő irodalmuk is „egyszerűen elképzelhetetlen”. Egyidejűleg a Szlovák Írószövetség kritikai szakosztálya is vitát rendezett a könyvről, melyen azt a kor legjelesebb szlovák

irodalomtörténészei, kritikusai – Karol Rosenbaum, Ján Števček, Vincent Šabík, Viliam Marčok és Peter Zajac – méltatták, akik rögtön párhuzamot is vontak Grendel regényei és a szlovák próza bizonyos alkotói törekvései között, megállapítva, hogy azok „új hangot, új nézőpontot, új mondanivalót” hoztak a szlovák irodalomba, melynek „esztétikai és gondolati értékeik révén” azok is szerves részét képezik. Írónk pedig ettől kezdve, alig néhány évvel indulása után, rövid idő alatt a szlovák irodalom, irodalmi élet, irodalmi gondolkodás teljes jogú része, szereplője, alakító tényezője lett. E folyamat első kicsúcsosodását egyik legjelesebb szlovák méltatója, Peter Zajac Grendel Pavol Vilikovskýval közös kettőskönyvében látja, mely a szlovák próza egyik legtekintélyesebb alkotójának szatirikus levélregénye, a *Slovenský Casanova* (A szlovák Casanova) mellett írónk hét új, az *Okno po eroitckých snov* (Emlékezteties erotikus álmok után) címmel egybefogott, ezúttal is Karol Wlachovský fordította elbeszélését tartalmazta, melyek úgy viszonyultak egymáshoz, „mint két, egymással szembe fordított tükör”. Megjegyzendő, hogy az *Okno po eroitckých snov* hét elbeszélése adja a csupán két évvel később, a budapesti Széphalom Könyvműhelynél 1993-ban napvilágot látott *Az onirizmus tréfáinak* a zömét, melyben azok a címadó kisprózások három darabjával és az *Egy valóságos világ alapításának nehézségeivel* egészültek ki. Azaz némi túlzással azt is mondhatnánk, hogy Grendel harmadik, a *Hütleneket* és a *Bőröndök tartalmát* követő novelláskönyve előbb jelent meg szlovákul, mint magyarul (vagyis ez utóbbi csupán annak *első magyar nyelvű, bővített kiadása* volna?).

A „szlovák” Grendellel, illetve írónk szlovák recepciójával ez ideig Görözdí Judit nagy ívű tanulmánya foglalkozott a legrészletesebben 2016-ban (*Grendel Lajos „szlovák” írói karriertörténete*), azt vizsgálva, milyen tényezők játszottak szerepet írónk szlovák részről történt „totális befogadásában”, vagyis abban, hogy írónk „nemcsak magyar, hanem szlovák írói karriert is befutott”. Illetve, hogy – Karol Wlachovský szavaival – az *Odtienené oblomky* óta írónkat állandó hely illeti

meg a szlovák irodalom történetében is. De a 20. század vége és az ezredforduló szlovák posztmodern prózájának részeként tárgyalja Grendel könyveit Zsilka (az adott helyen: Žilka) Tibor is (*Metafikcia v slovenskej postmodernej próze*), Peter Zajac pedig azzal kezdte Grendel életművének méltatását, hogy írónk annak idején „a szó szoros értelmében berobbant a szlovák irodalomba”. Hiszen trilógiájának szlovák kiadása egyszeriben nyilvánvalóvá tette, hogy a „szlovák irodalmi színtéren” az akkoriban épp második színrelépésükre készülők, korábban politikai okból hátrébb tolt Pavol Vilikovský, Rudolf Sloboda, Dušan Mítana vagy a teljesen félreállított Pavel Hruz és mások mellett személyében egy szlovákiai magyar szerző is megjelent. De ennél is sarkosabban fogalmazott Tózsér Árpád *Az irodalom határait*ban 1998-ban, aki szerint Grendel „úgy lett része a »szlovák irodalmi kontextusnak«, hogy arra vissza is hatott. Bizony, a nyolcvanas évek szlovák posztmodern irodalma jóval szegényesebb lenne Grendel szlovákra for-

dított regényei és elbeszélései nélkül, s a szegényesebb kontextus valószínűleg a szlovák posztmodern próza jelesének [...] a műveit is szegényesebb jelentésekkel töltené föl”. Emellett az is tény vele kapcsolatban, hogy az 1980–1990-es évek fordulóján formálódó új szlovák prózaírónemzedék legjobbjai – Ján Litvák, Peter Pištánek, Pavol Rankov, de akár Václav Pankovčín és Balla – is, Görözdí Judit kifejezésével: „inspirációs forrásként” tekintettek rá és műveire. Azaz, mint Tózsér idézett írásában megjegyezte, Grendel „úgy bizonyította be művei életképességét”, hogy „szinte iskolát teremtett a fiatalabb szlovák írók számára” is. Nem csoda hát, ha egyik-másik kortárs szlovák irodalomtörténeti összefoglaló is – annak fenntartásával, hogy műveit kizárólag magyarul írta – szlovák írónak tekinti, és munkásságát a szlovák irodalom részeként tárgyalja, mi több, ahogy Görözdí Judit írta vele kapcsolatban, egy „szélesebb szlovák kulturális közeg is magyar nyelven író szlovák írónak” tartja őt.

Ha pedig ezt vesszük, Grendel bizonyos értelem-

ben egyedülálló jelenség a (kortárs) magyar irodalomban, hiszen ismereteim szerint rajta kívül nincs másik írónk, aki mind műveivel és azok visszhangjával, mind pedig egész tevékenységével egyszerre két nemzeti irodalomnak is oly mértékben s egyidejűleg alkotóeleme, alakító szereplője tudott lenni, mint ő a magyarnak, illetve a szlováknak. Hiszen jelenléte a szlovák „irodalmi térben” nemcsak arra korlátozódott, hogy munkáit szlovákul is sorra megjelentették, hanem – személyesen is bekapcsolódva azokba – kora szlovák irodalmára, irodalmi életére is eleven hatással tudott lenni. Mert amit egy, Végel Lászlóval készített interjújában Károlyi Csaba Grendel kapcsán megállapított, hogy történetesen „Ritka az olyan »kisebbségi« magyar író, aki a maga országában benne van a többségi kultúra köreiben is”, s – mint Grendelt is – „egyránt méltányolja a szlovák, a szlovákiai magyar és a magyarországi szellemi élet”, az nemcsak „kisebbségi”, hanem „összmagyar” viszonylatban, a magyar írókra általában is igaz.

Tóth László sorozata VII.

Sebek